

Herevî
münâcâtnâme

Çeviren: Emre Taşdemir

TASAVVUF
KLASİKLERİ

EDİTİ
KİTAP

GİRİŞ

HACE ABDULLAH-I HEREVÎ

Hace Abdullah-ı Herevi (ks) 2 Şâban 396'da (4 Mayıs 1006) Herat'ın eski kalesi Kuhendiz'de doğdu ve burada yaşadı. "Pir-i Herat, Pir-i tarîkat, Şeyhülislâm, Şeyhü'l-Horasan, Nâsirü's-sünne ve Zeynü'l-ulema" gibi unvanlarla anılır. Soyu, sahabeden Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye ulaştığından "Hace-i Ensari" diye de anılır. Rivayete göre atası Mett 652 yılında Ahnef b. Kays kumandasında Horasan'a yapılan bir sefere katılmış ve Herat'a yerleşmişti. Herevî'nin babası Ebû Mansûr Muhammed b. Ali Herat'ta doğmuş ve sufi bir çevrede yetişmişti. Ebu Muzaffer et-Tirmizi'nin ve Şerif Hamza Akili'nin olduğu bu sufi çevrenin kendisi üzerinde önemli bir tesiri olmuştur. Bu Horasan şeyhleri özellikle canlılara eziyet etmemeye özen gösterirlerdi. Onların, başka birine gider de onu rahatsız eder diye üzerlerine konan sinekleri bile kovmadıkları, hatta akrebe bile dokunmadıkları rivayet edilir. Bir gün Herevi babasına niçin böyle yaptıklarını sorduğunda babası ona cevap olarak bu tarzın "abdalların meşrebi" olduğunu söylemiştir.

Herevî ilk öğrenimine Mâlînî Medresesi'nde başladı. Dokuz yaşına girdiğinde Kadı Ebû Mansûr el-Ezdî, Ebû'l-

Fazl el-Cârûdî gibi âlimlerin derslerini takip ederek hadis yazmaya başlamıştı. Herevî 300 âlimden hadis tahsil ettiğini, ancak hadis ilminde üstadının Ebü'l-Fazl el-Cârûdî olduğunu belirtir. On dört yaşına geldiğinde vaaz verecek kadar bilgi sahibi olan Herevi okumaya düşkünlüğünü anlatırken gece gündüz ders çalıştığını, yemek yemeye bile vakti olmadığı için kendisini annesinin yedirip içirdiğini söyler.

1026 yılında fıkıh ve hadis dersleri almak, şeyhlerle görüşüp sohbetlerine katılmak için Nişâbur'a giden Herevi burada tefsir âlimi Ebû Nasr Mansûr Ahmed, Ebu Said es-Sayrafi, Ebü'l-Hasan Ahmed es-Sâlîfî gibi âlimlerin derslerine devam etti; ayrıca Nâsır el-Mervezî ve Ebû Abdullah İbn Bâkûye eş-Şirazi'nin ders halkalarında bulundu. Aynı yıl Herat'a dönen Herevi Şeyh Amû'nun tekkesine devam etmeye başladı.

Şeyh Amû, çeşitli merkezleri dolaşarak başta Cüneyd-i Bağdâdî'nin halifeleri olmak üzere pek çok kişiyle görüşmüş ünlü bir sûfî idi. Herat'ta yolcular ve yoksullar için inşa ettirdiği bir hankahı vardı. Herevi'ye bir baba gibi davranmış, ona gezdiği yerlerde görüştüğü şeyhlere ve menkıbelerine dair geniş açıklamalarda bulunmuş, maddî bakımdan da kendisine destek olmuştu. Herevi Tabakât'ında sık sık Şeyh Amû'dan söz eder. Molla Cami'nin bildirdiğine göre tasavvufun adap ve erkânını da ondan öğrenmiştir.

1032 yılında hac yolculuğuna çıkan Herevî Nişabur'dan sonra Bağdat'a gitti. Bağdat ulemasıyla görüşükten sonra yoluna devam etti. Ancak yol güvenliği bulunmadığından Horasanlı hacılarla geri döndü. Bu sırada Bistâm, Nişâbur ve Tûs gibi şehirlere de uğradı. Ertesi yıl tekrar hac için yola çıktı. Nişabur'da İbn Bâkûye Tekkesi'nde ünlü sûfî Ebû Saîd-i

Ebü'l-Hayr ile görüştü ve Ebü'l-Abbas el-Kassâb'ı ziyaret etti. Bu yolculuk esnasındaki en önemli hadise, "tasavvuf yolunda müridim" dediği Hz. Pir Ebu'l-Hasan el-Harakânî ile karşılaşması oldu. Herevî, yine yol güvenliğinin bulunmaması sebebiyle Rey'den geri dönmek zorunda kaldı. Rey'de hadis hâfızı ve Ehl-i sünnet'in önde gelen âlimi Ebû Hâtim b. Hâmûş ile görüştü. Daha sonra İbrâhim el-Havvâs'ın Rey'deki türbesini ziyaret edip Herat'a dönen Herevî, daha önce Şeyh Amû'nun tekkesinde defalarca gördüğü Muhammed el-Kassâb ed-Dâmegânî'yi ziyaret etti ve ondan Ebü'l-Abbas el-Kassâb hakkında bilgi aldı.

Herevî'nin en önemli yönlerinden biri müfessirliğidir. Hayatının büyük bir kısmını tefsirle meşgul olarak geçirmiş, seçkin öğrencilerin katıldığı derslerde Kur'ân-ı Kerîm'i birkaç defa tefsir etmiş, bu konuda bilgisi ve tecrübesi arttıkça tefsir metodunda zaman zaman değişiklikler yapmıştır. Başlangıçta Kur'an'ı tefsir ederken daha önce yazılmış 100'den fazla tefsirden de faydalanmakla birlikte geniş ölçüde hadislere ve İslâm öncesi Arap şiirine dayanıyordu. Kendisine bir âyetin tefsirinin sorulması üzerine o âyetle ilgili olarak Câhiliye dönemi şairlerinden 400 beyit okuduğu rivayet edilir. Fakat daha sonra tefsirde takip ettiği usulü değiştirerek tamamen tasavvufî tefsire yönelmiştir.

Herevî, 1033 yılında İsmâil Çiştî ile Nübâzân'a gitti. Burada kaldığı kırk gün içinde birçok âlimin katıldığı toplantılarda Pir Ebu'l-Hasan-ı Harakânî'den öğrendiği tasavvuf anlayışını açıklayarak bu âlimleri derinden etkiledi. Semâ meclislerinde semâ yaptı. Bu sırada kendisine verilen pek çok hediyeden sadece eski bir seccadeyi Herat'a götürdü. Ebû Saîd-i

Ebü'l-Hayr ile Ebu'l-Hasan-ı Harakānî gibi cezbeli sûfilerin etkisinde kalan Herevi de onlar gibi şiir söyleme ve sema geleneğini sürdürdü. Bâyezîd-i Bistâmî, Hakîm et-Tirmizî, Zünnûn el-Mısırî, Ebü'l-Hasan el-Harakānî gibi fenâya büyük önem veren cezbeli sûfilerin görüşünü benimseyen Herevî Tabakâtü's-şûfiyye'de, Hallâc da dahil olmak üzere bütün sûfilerden muhabbetle ve tazimle söz eder.

Herevî, 1080 yılında görme duyusunu kısmen kaybetmesine rağmen talebelerinin yardımıyla ilmî faaliyetlerini aksatmadan sürdürdü. Hatta bundan sonraki yılları daha verimli oldu. Öğrencilerinin isteği üzerine Şad Meydân adlı eserini genişleterek 475'te (1082) Menâzilü's-sâ'irîn'i, ardından da Zemmü'l-kelâm adlı eserini telif etti. 476'da (1083) Abbasi Sultanı Kâim-Biemrillâh Herevî'ye yüksek ilmi kişiliğinden ötürü "şeyhülislâm" ve "şeyhüşşüyûh" unvanlarını tevcih etti.

Herevî'nin dua ve münâcâtları, Keşfü'l-esrâr ve Tabakâtü's-şûfiyye gibi eserlerinden derlenerek çeşitli adlar altında yayımlanmıştır. Son derece samimi bir coşkunun ve dinî heyecanın tezahürleri olan bu metinler daha sonra gelişen tasavvuf edebiyatı için örnek teşkil etmiş, Hekim Senâî, Feridüddin Attâr ve Molla Câmî gibi sûfiler bu münâcâtlardan etkilenmiştir. Herevi Müslüman Farsçasını etkileyici bir şekilde kullanarak tasavvufi dil ve edebiyatın ilk örneklerini vermiş ve kendinden sonraki kuşakları etkilemiştir. Münâcâtlarının ihtiva ettiği fikirlerle Ebul Hasan-ı Harakānî (ks.) ve Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr'ın (ks.) tasavvuf anlayışları arasında büyük benzerlik vardır.

Seksen yılı aşan bereketli ömrü boyunca tefsir ve hadis ilimlerini öğretmekle ve tasavvufi talim ve terbiye usulü-

le müritleri yetiştirmekle meşgul oldu. İçinde bulunduğu birtakım siyasi ve mezhebi mücadelelerin varlığına rağmen ibadetten bir an bile geri kalmadı. Farsça ve Arapçada yüksek bir belagate sahip olan Herevi ardından yirmi ikiyi aşkın eser bıraktı. Zilhicce 481/ 14 Mart 1089 Cuma günü ukbaya göçtü ve Herat'a bağlı Gazürgâh'a defnedildi.